

Základy římského práva
Římská společnost
JUDr. Miroslav Frýdek

©

Dionysios 2, 9 Jakmile Romulus oddělil mocné od nižších, vydal zákony a stanovil, co je povinností každé skupiny: patricijové měli zastávat úřady a kněžské hodnosti a soudit, plebejové obdělávat pole, chovat dobytek a vykonávat námezdné práce. Patricijům byla svěřena a přiznána péče o plebeje, jimž dovolil, aby si každý zvolil svého patrona podle své vůle. Tento vztah nazval patronát.

Gaius I.8: *De iuris divisione: Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones.* O rozdělení práva: Všechno pak právo, kterého užíváme, vztahuje se buď k osobám, nebo k věcem, nebo k žalobám.

Gaius I. 9 *De condicione hominum: Et quidem summa divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi.* Gaius I. 9 O právním postavení osob: A základní rozdělení práva osob je tedy takové, že všichni lidé jsou buď svobodní nebo otroci.

Gaius I. 48 *Sequitur de iure personarum alia divisio. Nam quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri subiectae sunt.* Nyní je na řadě jiné rozdělení osobního práva (právního postavení osob). Některé osoby jsou totiž svéprávné (*personae sui iuris*), některé jsou podřízeny právu cizímu (*personae alieno iuri subiectae*).

Gaius I, 9 *De condicione hominum. Et quidem summa divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi.* O právním postavení lidí: A základní rozdělení práva osob je tedy takové, že všichni lidé jsou buď svobodní anebo otroci.

Gaius I, 10 *Rursus liberorum hominum alii ingenui sunt, alii libertini.* Ze svobodných lidí jsou potom jedni ingenuové, druzí propuštěnci.

Gaius I, 11 *Ingenui sunt, qui liberi nati sunt; libertini, qui ex iusta servitute manumissi sunt.* Ingenuové jsou ti, kdo se narodili jako svobodní, propuštěnci ti, kdo byli propuštěni z právoplatného otroctví.

Just. Inst. Lib. I., tit. IV. *De Ingenuis: Ingenuus is est qui statim ut natus est liber est.* Svobodný je, kdo se narodí ve svobodném postavení (jako svobodný).

Just. Inst. Lib. I., tit. V: *De Libertinis: Libertini sunt qui ex iusta servitute manumissi sunt. manumissio autem est datio libertatis.* Propuštěnci (libertini) jsou ti, kdo jsou propuštěni z řádného otroctví. Propuštění na svobodu (*manumissio*) je však udělením svobody.

Dig. 1.5.4pr. Florus 9 inst. *Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur.* Svoboda je přirozená možnost, činit každému co je libo, pouze v tom případě, že násilí nebo právo tomu nebrání.

Gaius I.160: *Maxima est capitis deminutio, cum aliquis simul et civitatem et libertatem amittit; quae accidit incensis, qui ex forma censuali venire iubentur: Quod ius, qui contra eam legem in urbe Roma domicilium habuerint; item feminae, quae ex senatus consulto Claudiano ancillae fiunt eorum dominorum, quibus invitae et denuntiantibus cum servis*

eorum coierint. Velká kapitisdeminuce je ta, když někdo **současně ztrácí i občanství i svobodu**; což se stává těm, kdo se nedostaví k censu a na příkaz (úředníka) jsou podle řádu o konání censu prodáni (do otroctví). Tohoto práva se dnes vlastně (již) neužívá. Z trestu ztrácejí však dnes podle zákona Aelia a Sentia svobodu ti, kdo patří mezi „vzdané“ a měli by proti zákazu tohoto zákona bydliště ve městě Římě. (Svobodu ztrácejí) také ženy, které se podle klaudijánského usnesení senátu stávají otrokyněmi těch pánů, s jejichž otroky by se proti vůli pánů a přes jejich zákaz (nadále) pohlavně stýkaly.

Gaius I.161: *Minor sive media est capitis deminutio, cum civitas amittitur, libertas retinetur; quod accidit ei, cui aqua et igni interdictum fuerit*. Menší neboli střední kapitisdeminuce je ta, když se ztrácí občanství, svoboda je (však) zachována; což se stává tomu, nad kým byl vysloven zákaz vody a ohně.

Gaius I.162 *Minima est capitis deminutio, cum et civitas et libertas retinetur, sed status hominis conmutatur; quod accidit in his, qui adoptantur, item in his, quae coemptionem faciunt, et in his, qui mancipio dantur quique ex mancipatione manumittuntur; adeo quidem, ut quotiens quisque mancipetur aut manumittatur, totiens capite diminuatur*. Malá kapitisdeminuce je ta, když se zachovává i občanství i svoboda, ale právní postavení člověka se mění; což nastává u (osob) adoptovaných, dále u žen, které podstupují koempci, jakož i o těch, kdož jsou mancipováni a kdo jsou po mancipaci propuštěni: a to tak, že kapitisdeminuce nastane tolikrát, kolikrát je kdo mancipován nebo propuštěn

Dionysios 2, 15 *Romulus stanovil občanům povinnost vychovat všechny potomky mužského pohlaví a prvorozené dcery a zakázal zabíjet děti mladší tří let. Bezprostředně po narození směly být zabity pouze ty, které se narodily zmrzačené nebo znetvořené. V tom případě nebránil rodičům, aby je dokládali, pokud je předtím ukázali pěti nejbližším sousedům a ti tento čin schválili. Těm, kteří se nebudou řídit těmito zákony, uložil tresty, mezi nimi i odnětí poloviny jejich majetku.*

Catullus Carmina LXI:

„Přátelé a příbuzní se sjeli i z venkova a pro tyto dny odložili všechnu práci stranou, volí a býci ve stájích zleniví, vinice měla být vypleta, zarostlé stromy jsou jen polovičky prostrhány a pluhy leží v koutu mlatu vydány na pospas noční rose a rzi. Jeden z hostí odložil dokonce i tu nejnnutnější práci: žně. Ale nedalo se už déle čekat. Červen se chýlil ku konci a podle obyčeje to byla nejpriznivější doba pro uzavření sňatku.

Nevěsta, téměř ještě dítě, vyměnila v předvečer svatby svůj dětský šat, *praetexta*, za krásný svatební, v kterém tuto noc spala. Ulehla velmi brzy, zatímco druzí měli ještě plné ruce práce: zdobili dveře květinovými, myrtovými a vavřínovými věnci a pestrými stuhami. Připravovali stůl pro svatební hostinu, kladli naň nejvzácnější nádoby, které zářilo ve světle pochodní; v atriu vystavili na malé pěkně upravené stolky dárky, které přátelé s ostýchavým úsměvem přinesli novomanželům.

Časně zrána přišly ženy, veselé a plny něžnosti, aby oblékly nevěstu, která nečině a trochu ustrašeně přihlížela. Špičkou kopí, které ta často doma viděla, aniž měla tušení, k čemu vlastně sloužilo, jí rozdělily vlasy, spletly do šesti copů a svázaly je stuhami. Pak jí zavázaly kolem boků pás zvláštním „Herkulovým“ uzlem, a hlavu a tvář pokryly oranžově zbarveným svatebním závojem, *flammeum*.

Okolo spánků jí upravili vonný věnec z rozkvetlé majoránky. Zvenčí již bylo slyšet hlasy pozvaných; hlučné pozdravy, smích, halas a když se nevěsta – ustrašená a dojatá, pláč na krajíčku – objevila, nebralo obdivné volání konce. Všichni jí blahopřáli, poněvadž šat padl jako ulitý a tvář pod závojem, který jí činil ještě zářivější, vypadala svěží a líbezná, jak „růžové poupátko“.

Nevěště po boku stála vždy pronuba; doprovodila ji před obětní oltář, kde již stál kněz, připraven k obřadu. Až do této chvíle se všichni snažili vypadat vesele a nenuceně, ale když kněz „vyčetl“ z vnitřností obětovaného zvířete předpověď pro budoucí manželství, která byla dobrá, dokonce výborná – s mnoha dětmi a radostným stářím – když snoubenci rozlomili společně chléb a každý z něho kousek pojedl, a když skončily všechny ostatní zdlouhavé formalities jako podepsání svatební smlouvy před deseti svědky, dojal slavnostní obřad téměř všechny. Pronuba vzala ruce snoubenců a za hlubokého ticha je spojila.

Pak zasedli všichni k hostině a novomanžel obdivoval, jak jemně brala nevěsta kousky jídel špičkami prstů z talíře, aniž se potřísnila. Nálada svatebčanů stoupala i proto, že jídla byla chutná, vybraná a pobízela k pití. Ženichovi zaskočila oliva, ale jinak se nic horšího nepříhodilo.

Ku konci hostiny se ženich, povzbuzován přáteli, přiblížil k nevěště, jako by ji chtěl vytrhnout z matčina náručí, kam se za smíchu a volání podle obyčeje utekla. Místo sporu však vznikl svatební průvod. Někdo vtiskl nevěště do ruky vřetenem a přeslici jako symbol jejího nového života. Dvě děti šly po jejím boku a jedno před ní s pochodní z hlohu. Další pochodně zapálili přátelé, mladší muži a dívky, kteří následovali v průvodu. Zpívali přitom píseň, kterou k této příležitosti složil přítel básník a v níž se sbor chlapců střídal s dívčím ve formě žertovného i sentimentálního dialogu. Občas někdo zvolal: „Thalassio! Thalassio!“, aniž by dobře věděl proč. Byl to zvyk.

V oknech a dveřích se tísnili lidé; žertovali, házeli květiny, volali přání a výměnou za to na ně padaly celé hrsti oříšků. Spadaly však téměř všechny na zem, kde se o ně v prachu poprali rozesmátí a zpocení chlapci. Když došel svatební průvod k ženichově domu, nevěsta se zastavila na okamžik, aby ozdobila dveře vlněnými stužkami a natřela olejem stěžeje. Ženich s pohnutím přihlížel, a když skončila, zeptal se ji: „Jak se jmenuješ?“. A ona vyslovila s uzarděním a milým úsměvem onu starobylou větu: „Ubi tu, Gaius, ego Gaia“.

Pak ji mladí muži z průvodu vyzvedli a přenesli přes práh, poněvadž by bylo špatným znamením, kdyby nevěsta při vstupu klopýtla.

Hned nato jí nabídl ženich vodu a oheň a pronuba jí podala u čela manželského lůžka vodu a napověděla jí modlitbu Lárům a Penátů nového domova.

V této chvíli, se po posledním přání a po svatebním volání „Hymen! Hymen!“ začali všichni rozcházet. Ale ještě předtím uspořádali veselou potyčku okolo již zčernalých, zhaslých pochodní z hlohu. Kousek svatební pochodně byl pro dívky dobrým znamením brzkého sňatku.“

Lex duodecim tabularum:

X. 1 *Mrtvého člověka ve městě nepohřbívej ani nespaluj.*

X. 3 *Omeziv tedy přepych na tři šátky a malou purpurovou tuniku a deset pištců, ruší také naříkání.*

X. 4 *Ženy ať si nadržávají tváře, ani ať na pohřbu nenaříkají.*

Gaius I. 55 *Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos iustis nuptiis procreavimus. Quod ius proprium civium Romanorum est (fere enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus).* V naší pravomoci jsou dále naše děti, které jsme zplodili v řádném manželství. Je to právo, vlastní občanům římským; neboť sotva se najdou lidé, kteří by nad svými dětmi měli takovou pravomoc, jakou máme my.

Gaius I. 108 *Podívejme se nyní (na postavení) těch osob, jež jsou v naší moci manželské. A je to právní postavení vlastní pouze občanům římským.*

Gaius I. 109 (Zatímco) však v pravomoci bývají jak muži, tak ženy, podřizují se moci manželské pouze ženy.

Gaius I. 110 A tak se kdysi (ženy) podřizovaly moci manželské třemi způsoby, „užíváním“, konfarreací (a) koempcí.

Gaius I. 111 („Užíváním“) se manželské moci podřizovala (žena), která nepřetržitě po jeden rok setrvala (s mužem) jako vdaná. Vzhledem k tomuto totiž, že bývala rok trvající držbou jakoby vydržena, přecházela do rodiny manžela a dostávala se do postavení dcery. Proto bylo v zákoně 12 desek stanoveno, že kdyby se některá (žena) takovým způsobem podřídila moci manžela nechtěla, měla být každý rok po tři noci nepřítomna, aby se takovým způsobem vydržecí lhůta rok co rok přerušovala. Všechno toto právo bylo však zčásti odstraněno zákony, zčásti se na ně zapomělo neužíváním.

Gaius I. 112 Při konfarreaci se (ženy) podřizují moci manželské jakýmsi druhem oběti, jež se podává Iovovi Farreovi. Používá se při ní pšeničný chléb (pannis farreus), proto se jí také říká konfarreace. Kromě toho se také k založení tohoto právního poměru za přítomnosti deseti svědků koná a odbývá mnoho (úkonů dalších) pomocí pevně stanovených a slavnostních slovních (formulí). Tohoto práva se užívá i za našich časů, protože vyšší flaminové, to je Dialové, Quirinálové (a) Martialové, jakož i „králové oběti“ (*reges sacrorum*), jsou vybíráni pouze z těch, kdo se narodil v konfarreovaném manželství; a sami také nemohou zastávat kněžskou hodnost, aniž by se oženili formou konfarreace.

Gaius I.113 Naproti tomu při koempci se (ženy) podřizují moci manželské pomocí mancipace, to je pomocí jakéhosi obrazného prodeje. Za přítomnosti ne méně než pěti svědků, dospělých občanů římských, jakož i vážného (*libripens*), kupuje totiž ženu ten, jehož manželské moci se (žena) podřizuje.

Tacitus Annales IV.16 *V tutéž dobu promluvil císař o volbě Jovova kněze na místo zemřelého Maluginensa a přitom o návrhu nového volebního řádu. Podle starého zvyku totiž prý bývají navrhováni současně tři patricijové, synové rodičů oddaných slavnostním starobylym obřadem, a z nich má být jeden zvolen; nyní však prý není dostatek, jak bylo kdysi, protože zvyk uzavírat sňatek starobylym obřadem pominul anebo se udržel jen v málo rodinách – uváděl více příčin tohoto jevu, hlavní shledával v lehkomyšlnosti mužů i žen; mimoto obtíže samotného obřadu, jímž se úmyslně vyhýbají. Další příčina je v tom, že se propouští z moci otcovské ten, kdo dosáhne této kněžské hodnosti, i žena, která se za něho provdá. Tomu se tedy prý musí odpomoci usnesením senátu nebo zákonem, jako Augustus z onoho drsného dávnověku zmírnil v duchu nové doby. Byla tedy probrána náboženská stránka případu a pak bylo usneseno neměnit nic v tomto kněžském zřízení; ale byl vydán zákon, aby manželka Jovova kněze, pokud se týká bohoslužby, podléhala svému muži, v ostatním však, aby její právní postavení bylo stejné jak ostatních žen.*